

Taloudellisen liberalismien ilmentyminen politologisissa integraatioteorioissa

JANI KAARLEJÄRVI

Peruslähtökohdat

Tämän artikkelin päätehtävänä on selvittää, millä tavalla taloudellisen liberalismien perusteet valtiosta ja vapaakaupasta ilmenevät politologisissa integraatioteorioissa. Taloudellisen liberalismien voimakas taloudellinen ja myös poliittinen ajattelu on säilynyt osana nykyistä hyvinvointiyhteiskunnan kehittämistä. Voidaan sanoa, että taloudellinen liberalismi eräänä vapaakauppateorian tai paremminkin koulukuntana on Euroopan poliittisen ja taloudellisen integraation todellinen alkuvoima. Näin ollen onkin perusteltua tutkia, missä määrin pohjimmiltaan poliittiset integraatioteoriat sisältävät taloudelliselle liberalismille tyypillisiä valintoja sekä kuinka perusteellisia ovat integraatioteorioiden talousanalyttiset lähtökohdat. Keskeisten taloudellisen liberalismien edustajien, kuten Chydeniuksen (1929 ja 1968), Smithin (1933), Benthamin, Hayekin (1995) ja Friedmanin (1962 ja 1982), avulla voidaan luonnehtia liberalismien sisältöä. Sitä, mitä taloudellinen liberalismi todella on tai ei ole, on vaikeaa täysin kuvata muun muassa suuntauksen hajanaisuuden takia. Kuitenkin heidän ajatustensa kautta on muodostunut jo hyvin vakiintunut käsitys taloudellisen liberalismien sisällöstä ja luonteesta. Samankaltainen tilanne on kyseessä myös integraatioteorioiden osalta. Tässä artikkelissa tukeudutaan kaikkein keskeisiin teoreetikoihin myös integraatioteorioiden analyysin yhteydessä, vaikka rajoitteeksi siten

muodostuukin kyseisten koulukuntien käsittely varsin karkealla ja yleistävällä tasolla. Artikkelin rakenteeksi muodostuukin integraatioteorioiden, federalismin, funktionalismin ja konfederalismin, sisällön ja luonteen analysoiminen suhteessa taloudellisen liberalismien valtion asemaa ja vapaakaupan merkitystä korostaviin erityispiirteisiin.

Antolan ja Tuusvuoren mukaan kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa integraatio muodostaa oman osa-alueensa, joka ei ole teoreettisesti kuitenkaan erityisen selkiytynyt (Antola ja Tuusvuori 1983, 12). Tämä johtuu muun muassa siitä, että integraatiotutkimusta on perinteisesti ollut sekä talouden että politiikan tutkimuksen piirissä. Eri integraatioteoreetikoilla on erilainen näkemys teorioiden luokittelusta ja niiden sisällöistä. Tämä ilmenee erityisen selvästi luokiteltaessa integraatioteorioiden pääsuuntauksia. Taulukko 1 kertoo kansainvälisen politiikan keskeisimmät integraatioteoriat ja niiden tunnetuimmat edustajat. Yleisenä luonnehdintana kaikille integraatioteorioille on niiden pyrkimys omalla erityisellä, parhaalla mahdollisella, tavallaan tulkitsemaan ja ymmärtämään Euroopan niin poliittista kuin taloudellistakin yhdentymiskehitystä. Integraatioteoriat kertovat omasta näkökulmastaan miksi ja miten integraatioprosessi etenee ja millä tasolla ja miten sitä tulisi edistää.

Integraatioteorioissa on pohjimmiltaan kyse siitä, koetaanko perinteinen kansallisvaltio riittäväksi rauhan ja kansalaisten hyvinvoinnin

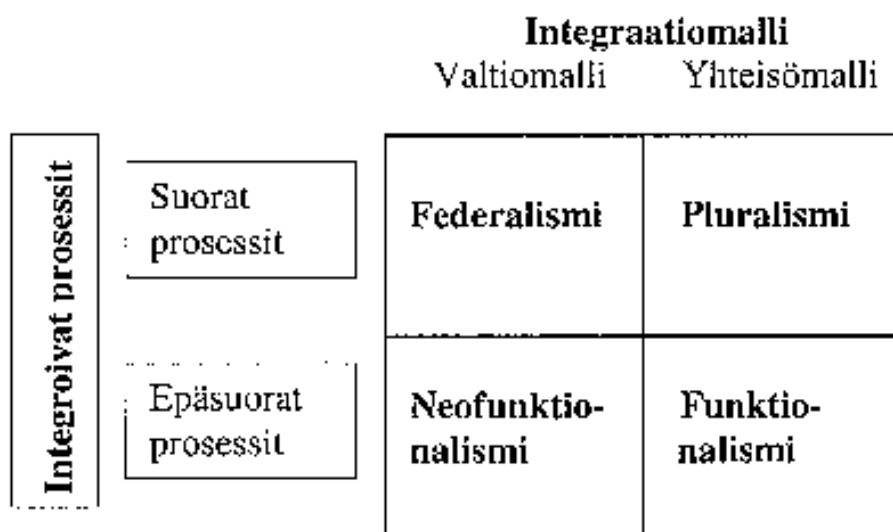
Taulukko 1. Keskeisimmät integraatioteoriat ja niiden tunnetuimmat edustajat.

Keskeisimmät integraatioteoriat		
Supranationalismi		Transaktionalismi
Federalismi	Funktionalismi	Konfederalismi
R. N. Coudenhove-Kalergi	David Mitrany	Murray Forsyth
Jean Monnet	Paul G. Taylor	Karl W. Deutsch
Altiero Spinelli	John Burton	Charles Pentland
Walter Hallstein	Neofunktionalismi	Arend Lijphart
Amitai Etzioni	Ernst B. Haas	W. A. Phillips
R. J. Harrison	Leon N. Lindberg	Gabriel Almond
William H. Riker	Philippe C. Schmitter	David Easton
Aristide Briand	Stuart A. Scheingold	Morton Kaplan
Robert Schuman	Joseph S. Nye	William Wallace
Jacques Delors	Donald J. Puchala	Alan S. Milward
Helmut Kohl	Robert O. Keohane	Charles de Gaulle
Francois Mitterrand	Ronald Inglehart	Ernst Bevin
Neofederalismi	Lawrence Scheinman	Helen Wallace
John Pinder	James P. Sewell	Ralf Dahrendorf
Carl J. Friedrich	Neoinstitutionalismi	Intergovernmentalismi
H. Schneider	Wayne Sandholtz	Andrew Moravcsik
Donald F. Keys	Alec Stone Sweet	Stanley Hoffmann
	Kenneth Armstrong	
	Simon Bulmer	

yms. turvaajaksi vai ei. Tällöin joudutaan pohtimaan mahdollisen ylikansallisen toimijan suhdetta perinteiseen kansalliseen tasoon. McCormickin mukaan kansainväliset organisaatiot harvoin luopuvat pääosasta suvereenisuuttaan, mutta niin tehtäessä siirrytään vahvasti kohti supranationalismia, ylikansallistumista (McCormick 1996, 11). Taylor näkee supranationalismin valtioiden väliseksi sopimukseksi, jolla valtio luovuttaa, esimerkiksi kansanäänestyksen nojalla, toimivaltaa kansainväliselle instituutiolle (Taylor 1990a, 17). Taylor mieltääkin supranationalismin liittyvän valtion ja kansainvälisten instituutioiden välisiin suhteisiin, joilla on syvällisiä vaikutuksia kansainväliseen politiikkaan. Supranationalismin vuoksi valtatasapaino muuttuu sekä alueellisesti että globaalisti. Valtioiden suvereenisuus joutuu koetukselle, sillä ylikansallistuneen toimijan aluerajat alkavat kilpailla valtioiden alkuperäisten rajojen kanssa. Kolmanneksi valtioiden omat päätöksentekomekanismit ja -rakenteet muuttuvat,

mikä myös on eräänä tekijänä uhkaamassa perinteistä suvereenisuutta (Taylor 1990b, 109–110).

Supranationalismin vastapainoksi on kansainvälisen politiikan kirjallisuudessa esitetty käsite transaktionalismi. Hodgesin mukaan transaktionalismilla tarkoitetaan näkemystä, joka pyrkii tekemään eroa organisoidun ja itsenäisesti toimivan yhteisön ja satunnaisesti toimivan ryhmän välillä. Tavoitteena on edistää ja vahvistaa yhteisöllisyyttä. Keskeisenä lähtökohtana transaktionalismissa on jäsenten välinen vuorovaikutteisuus, jonka luonnetta voidaan arvioida yhteistyökumppaneiden välillä tapahtuvien transaktiovirtojen avulla (Hodges 1979, 243–252). Toozen mukaan transaktionalistista lähestymistapaa voidaan käyttää hyväksi esimerkiksi valtioiden tiivistyvää yhteisöllisyyttä kuvaavien mallien mittaamisessa (Tooze 1979, 221). Vaikeudeksi saattaakin muodostua luotettavien arviointitulosten saaminen, sillä esimerkiksi yksilöiden toimintaa on jo sinällään

Kuvio 1. Integraatiomallien ja -prosessien suhde Pentlandin (1973, 23) mukaan.

varsin hankalaa arvioida (transaktionalismin tunnetuin edustaja on Karl W. Deutsch ja erityisesti hänen kommunikatiivisuusteoriaansa; ks. myös Puchala 1970a, Puchala 1970b, Haas 1970, Haas 1974 ja Rosamond 2000).

Pentland rakentaa integraatiomalleista ja niihin vaikuttavista integroivista prosesseista klassisen nelikentän, joka ilmenee kuvioista 1. Lähtökohtana on, että integraatiomallit voidaan jakaa valtiollisiin ja yhteisöllisiin malleihin. Pentlandin mukaan sekä federalistit että neofunktionalistit voidaan luokitella valtiollisuuden korostajiksi. Toiseksi on olennaista pohtia niitä prosesseja, jotka ovat integraation taustalla. Pentland erottaa prosesseista suorat poliittiset tekijät ja epäsuorat sosioekonomiset tekijät (Pentland 1973, 21–22). Näin Pentlandin teorian pohjalta muodostuu neljä erilaista integraatiolähestymistapaa.

Haas puolestaan jaottelee integraatioteoriat kolmeen eri suuntaukseen. Federalistinen lähestymistapa korostaa kansallisten pyrkimysten sijasta perinteistä laajempaa, liittovaltiollista, yhteisten etujen ja tarpeiden tyydyttämistä. Haasin federalismi on samanaikaisesti sekä ylivaltiollista kehitystä tukevaa että paikallisen tason asemaa korostavaa. Kommunikatiivinen teoria näkee kansallisvaltioiden välisen yhteistyön ja tiedonvälityksen tärkeänä tekijänä entistä tiiviimmän yhteisön muodostumisessa. Tällöin painotetaan muun muassa luottamusta, vastavuoroisuutta ja ystävyyttä valtioiden vä-

lillä (ks. esim. Deutsch 1968, 1969 ja 1970). Kolmantena teoreettisena suuntauksena Haas esittelee neofunktionalismin. Haas luonnehtii neo-funktionalismia kontingenttiseksi eli toimintamalleiltaan vaihtelevaksi ja moniulotteiseksi. Oletuksena on, että tähän perustuva integraatio laajenee vähitellen toimialueelta toiselle (Haas 1971, 19–24).

Lijphartin (1968) osoittaessa, että eliiteillä on hyvin merkittävä asema päätöksenteossa, syntyi ajatus konsosiationalismista (consociationalism), moniyhteisöllisyydestä, konsensuseseen perustuvasta yhteistyöstä. Käsitteen on tuonut integraatioteoriakenttään Taylor, joka nostaa omassa analyysissään federalismin ja konfederalismin (valtioliiton) rinnalle konsosiationalistisen lähestymistavan. Käsitteellä Taylor tarkoittaa poliittista suhdetta johtajien ja johdettavien, poliitikkojen ja kansalaisten välillä (Taylor 1990c, 176). Konsosiationalismin pyrkiikin välttämään niitä perinteisiä hallintomalleja, joissa eliitit ovat keskittyneet ensisijaisesti ajamaan omia etujaan. Taylorin tapaan myös McCormick ryhmittelee integraatioteorioiksi federalismin, konfederalismin ja konsosiationalismin. Konsosiationalismin McCormick määrittelee välineeksi, jolla esimerkiksi sosiaalisesti, etnisesti ja kulttuurisesti hajautunutta yhteiskuntaa voidaan hallita. Hallinnon rakenteen osalta tämä merkitsee sitä, että päätöksenteossa tulee olla mukana edustajia eri ryhmitymistä (McCormick 1996, 11).

Tämän artikkelin käyttämä integraatioteorioiden jaottelu perustuu vahvasti alan keskeisimpään kirjallisuuteen, mutta yksityiskohdissa tukeudutaan Michael O’Neillin teorian määrittelyyn. O’Neillin mukaan integraatioteorioista federalismi ja funktionalismi kuuluvat supranationalistisiin lähestymistapoihin, joiden lisäksi on myös konfederalistinen lähestymistapa (O’Neill 1996, 21–80).

Integraatioteorioiden luonne taloudellisen liberalismien näkökulmasta

Integraatioteorioiden suhtautuminen vapaakauppaan

Federalismi

Tutkiessaan federalismin perusteita 1920-luvulla Coudenhove-Kalergi asettui rajoitetun vapaakaupan kannalle. Hän oli vakuuttunut, että maailmantalouden äkillinen siirtyminen vapaakaupan puhtaisiin periaatteisiin romahduttaisi maatalousvaltaisen talouden. Eurooppa voisi oman hyvinvointinsa nimissä toteuttaa vapaakauppaa vasta, kun Yhdysvallat olisi valmis luopumaan Eurooppaa vastaan asetetuista suojatulleista. Lisäksi Euroopan omien suojatullien laskeminen vaarantaisi talouden tasapainon, sillä Aasian alhaisempi elintaso muodostuisi ratkaisevaksi menestystekijäksi maailmankaupassa (Coudenhove-Kalergi 1930, 145). Näin ollen Coudenhove-Kalergi on omassa federalismissaan voimakkaasti eurooppalaisen talouden kilpailukyvyn vahvistamisen kannalla suhteessa Yhdysvaltain talouteen. Euroopassa vallitsevat sisäiset rajamuodollisuudet ja erilaiset tullit ovat todellisia talouden kehittymisen hidastajia. Hän julistikin, että on luotava suuret, Euroopan sisäiset markkinat, mikäli Eurooppa haluaa seurata amerikkalaista tuotantojärjestelmää ja talouden voittokulkua (mt., 134). Coudenhove-Kalergi uskoi myös, että Euroopan selviytymisen mahdollisuutena on vain tukeutuminen sisäisiin markkinoihin, jonka avulla yleistä hintatasoa voitaisiin laskea. Hänen mukaansa menestyksen avain on selvä: ”Euroopan talous voi tulla terveeksi vain silloin, kun se etupäässä tuottaa Eurooppaa varten ja vie ulos vain murto-osan, jolloin siis uudet, merentakaiset tullit eivät voi osua sitä elinhermoon” (mt., 135).

Tunnettu federalisti Walter Hallstein on puolestaan puhtaasti vapaakaupan puolella Euroopan tulliliittoa vastaan. Hallstein näkee nimenomaan tulliliiton ongelmana sen vaikutuksien merkityksen vapaakauppaideologian ja antiprotektionismin kannalta. Hän painottaakin kansainvälisen politiikan toimintaympäristössä tapahtuvaa diskurssia vapaakauppajärjestö GATT:n (nykyisen WTO:n) perusperiaatteiden ja Euroopan tulliliiton luonteen välillä (Hallstein 1962, 36). GATT:n yhteydessä oli jo pitkään pyritty kaupanesteiden poistamiseen nimenomaan kansainvälisen kaupan osalta. Nyt tulliliitto kuitenkin olisi asettamassa jäsenvaltioiden ulkopuolisille maille suojatulleja. Hallsteinilla on tilanteen korjaamiseksi selvä ratkaisu: ”The classical solution to this difficulty is the imposition of internal levies which compensate for the differences in the external tariff by making such rerouting more expensive” (mt., 37). Tällaisen ratkaisun haittapuolena on aina kokonaisuuden monimutkaistuminen entisestään sekä erilaisten ”porsaanreikien” ilmaantuminen.

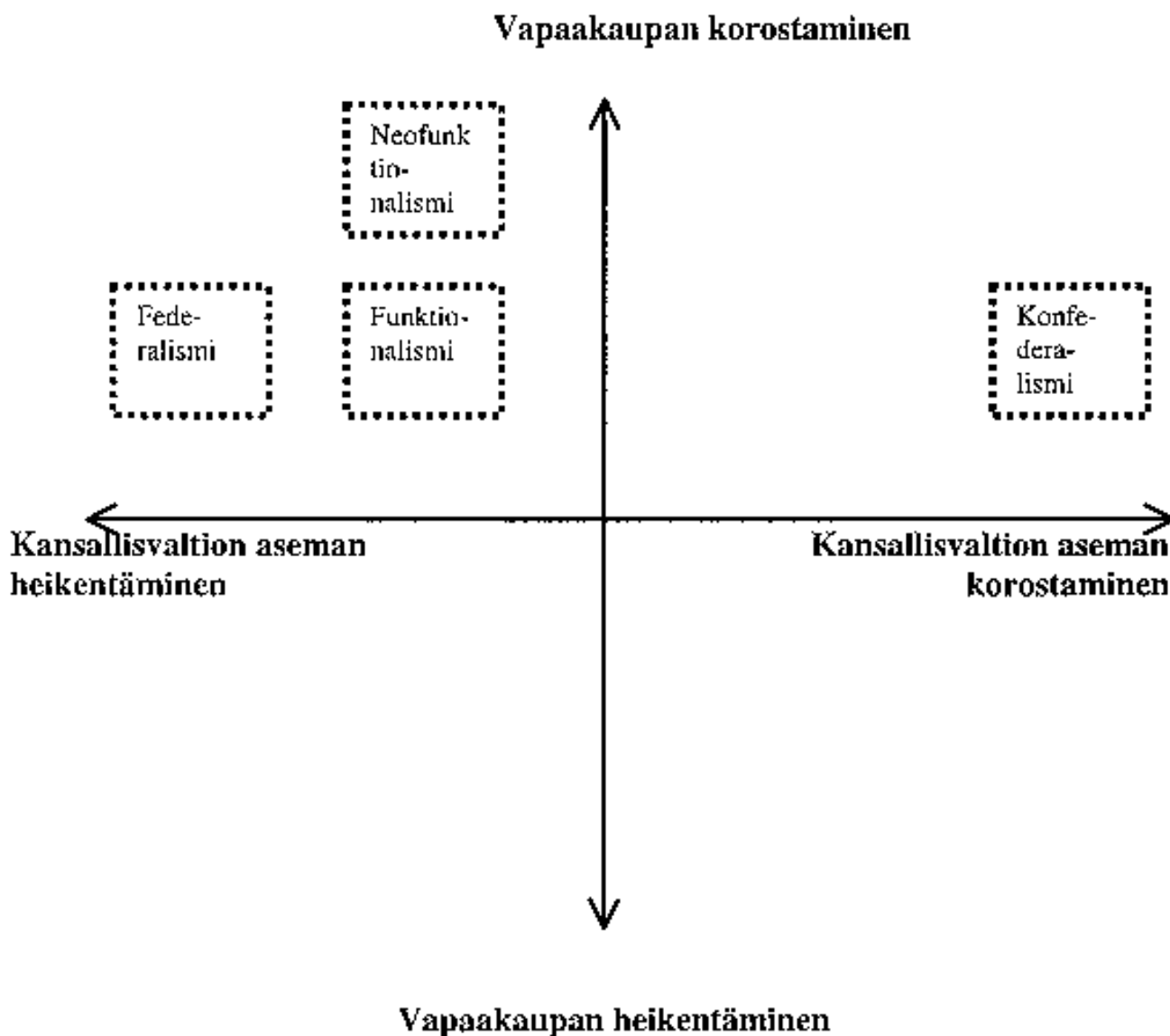
Myös Monnet’n oli vaikea hahmottaa eurooppalaisen protektionismin lopullista paremmuutta. Hänen mukaansa eri maiden talousjärjestelmien välillä on niin suuria eroja, että varmalle ja kestäväälle pohjalle rakentuvaa pyrkimystä yhteisten etujen ajamiseksi on vaikea löytää (Monnet 1978, 277). Euroopan suvereenien valtioiden ”tilkkutäkissä” oli voimassa suuri määrä talouselämää sääteleviä normeja, joista osa on myös aivan tarpeettomia. Monnet näki, että ainoa keino kyseisen toimintaympäristön muuttamiseen oli laajamittaisen suvereniteetin luominen, minkä vallitessa kilpailun kohteesta tulisi kaikkien yhteistä omaisuutta (Monnet 1997, 518). Federalismin haasteena onkin juuri yhteisten etujen ajamisen ja toiminnan tehokkuuden osoittaminen kaikille hyödylliseksi.

Funktionalismi ja neofunktionalismi

Funktionalismi tähtää integraation laajentamiseen pääasiassa instituutioiden välityksellä, mutta myös talous on tavoiteltu integraatiovoima. Taloudellinen integraatio merkitsee uusien yhteisten instituutioiden perustamista kordinoimaan taloudellista yhteistyötä sekä päätöksenteon ja yleisen suunnittelun tueksi. Näin ylikansallisen tason toimivalta kasvaa integraa-

tion laajentuessa ja taloudesta on tullutkin merkittävä integraation edistysvoima. Vaikka on korostettava, että funktionalismi haluaa säilyttää kansallista suvereenisuutta yhteistyön laajetessakin, funktionalismi tähtää myös talouden kontekstissa ylikansallisen yhteisön luomiseen. Toisaalta taloutta halutaan vapauttaa ja tukea taloudellista kasvua, joten talouden hyödyntämistä integraatiossa perustellaankin vahvasti hyvinvointipyrkimyksillä. Toisaalta funktionalismi haluaa vapaakaupan yhteydessäkin säilyttää kansallisten tasojen perimmäisen itsenäisyyden. Tätä tavoitteiden vastakkainasettelua on pyritty tarkoituksellisesti pehmentämään.

Neofunktionalismi näkee taloudellisen integraation erittäin myönteisesti, koska se pohjustaa myös muuta integraatiota. Pentlandin mukaan neofunktionalistien suuri optimismi integraation suhteen on lähtöisin taloudellisten esteiden poistamisesta Euroopan teräs- ja hiiliyhteisön luomisesta lähtien (Pentland 1973, 136). Haasille Euroopan taloudellinen integraatio merkitsee ensisijaisesti jäsenmaiden välisen taloudellisten esteiden poistamista sekä muun muassa kansallisten politiikkojen asteittaista harmonisoimista (Haas 1958, 12). Haasin mukaan smithiläisessä liberalismissa valtiot pyrkivät yhteistyöhön, mikäli siitä on hyötyä ei-

Kuvio 2. Integraatioteorioiden luonne vapaakaupan ja valtion aseman suhteen tarkasteltuna.

vätkä markkinat kykene tehokkaasti allokoimaan voimavaroja (Haas 1982, 233). Lindberg ja Scheingold näkevät, että neofunktionalistien tavoitteena onkin funktionalistien vapaakaupan korostamisen sijasta astetta laajemman ja syvemmän taloudellisen integraation korostaminen (Lindberg ja Scheingold 1970, 8). Pelkkää vapaakauppaa laajempi integraatio antaa paremmat mahdollisuudet sekä hyödyntää ”spill-overeita” että tavoitella taloudellista kasvua. Neofunktionalistit pitävätkin taloudellisia transaktioita sekä hyvinvoinnin turvaamista integraation edistämisen todellisina lähteinä (O’Neill 1996, 38).

Neofunktionalismi onkin integraatioteorioista se, joka eniten korostaa talouden merkitystä entistä tiiviimmän integraation mahdollistajana. Teorian ydin on taloudellisen vuorovaikutuksen ja integraatiolla tavoiteltavan hyvinvoinnin kasvu. Neofunktionalistit ovat taloudellisen integraation suhteen hyvin kunnianhimoisia. Heille ei riitä pelkän vapaakauppa-alueen ja sisämarkkinoiden toteuttaminen, vaan integraatiota tulee viedä vieläkin syvemmälle. Neofunktionalistien mielestä nykyinen kansallisvaltio ei kykene riittävän tehokkaasti toteuttamaan näitä tavoitteita. Lindbergin ja Scheingoldin mukaan taloudellinen integraatio ja yhteiset sisämarkkinat ovat keinoja tavoiteltaessa taloudellista hyvinvointia (Lindberg ja Scheingold 1970, 30–31). Talouden vapautuminen ja sen merkityksen voimistuminen voi toisaalta muodostua uhkatekijäksi perinteisen kansallisen teollisuuden näkökulmasta. Keohane ja Nye näkevät, että erittäin kilpailukykyinen tuonti-teollisuus voi tavallaan pakottaa kansallisen teollisuuden vaatimaan valtiolta protektionistisia toimia (Keohane ja Nye 1977, 41). Tällöin käsillä olisi tilanne, jossa maailmantalouden vuorovaikutteisuuden kasvaessa lisääntyisivät myös vaatimukset ja ehkä myös toimet kansallisten talouksien ensisijaisuuden suojelemiseksi. Tiivistäen Groom toteaaakin, että neofunktionalismissa integraatioprosessi on suuresti riippuvainen valtioiden taloudellisten intressien lähentymisestä (Groom 1994, 115).

Konfederalismi

Konfederalistinen näkemys Euroopan integraatiosta ei ole voinut hylätä eikä jättää huomiotta talouden ja nimenomaan taloudellisen integ-

raation merkitystä. Konfederalisteille taloudellisen integraation vaikutukset konkretisoituvat toden teolla vasta silloin, kun ne vaikuttavat kansallisvaltion asemaan. Konfederalistien tavoitteina ovat taloudellinen kasvu ja hyvinvointi, mutta sen eteen ollaan valmiita tekemään työtä vain varauksin. Tämä tarkoittaa sitä, että talouden ehdoilla voidaan edetä aina siihen asti, kun toiminta tuottaa lisäarvoa, mutta omista valtiollisista lähtökohdista ei tarvitse luopua. Talouden toimintaympäristössä toimiminen ei välttämättä tarkoita itsenäisyyden menettämistä, mutta tämän päivän talouden eräänä tunnusmerkkinä on markkinavoimien ”ylivalta”. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että toimitaan ensisijaisesti talouden ehdoilla ja myös sitä, että talouden hallinnan välineet ovat siirtyneet ”ei-kenellekään”.

Vaikka maailmantalouden merkittävänä toimijoina ovatkin valtiot ja monikansalliset yritykset, markkinavoimat eivät ole kuitenkaan suoranaisesti kenenkään hallittavissa. Täten myös valtiolle perinteisesti kuulunut talouden ja talouspolitiikan johtaminen on muuttanut muotoaan enemmänkin talouden sopeuttamistoimiksi ja reagoineiksi kansainvälisessä taloudessa tapahtuviin muutoksiin. Voidaankin sanoa, että tältä osin ainakin konfederalistien pelko suvereenisuuden menettämisestä on toteutunut. Federalisteille tilanteeseen olisi helppo sopeutua, mutta konfederalisteilla tilanne on toisin. Durosellen mukaan taloudelliset pyrkimykset ovat konfederalistien korostamille valtioille ja kansalaisille todella merkityksellisiä ja tärkeitä (Duroselle 1966, 12). Toisaalta konfederalismi ideologisenä lähtökohtana on tavallaan myös talouskysymyksissä kansallisuuden korostamisen vuoksi vahvempi kuin federalismi. Taloudellisten tavoitteiden ristiriitatilanteessa valtiot ja kansalaiset ovat valmiita pitämään kiinni omista kansallisista pyrkimyksistä yhteisten, liittovaltiollisten, päämäärien sijaan. Duroselle toteaaakin: ”The majority of Europeans are probably sympathetic to the idea of a United States of Europe, but this sympathy is fragile as soon as it comes up against vested interests” (mt., 12).

Taloudellisen vallan menettäminen koetaan tappioksi, mutta talouden vapautumiselta odotetaan myös hyötyjä. Puchala lausuu ironisesti: ”In a word, this is strong: European govern-

ments by and large favour European integration, and they are certainly less preoccupied with sovereignty than they are interested in deriving benefits from international collaboration” (Puchala 1999, 323). Tätä luonnehtii myös se, että Charles de Gaulle oli sisämarkkinoiden kannattaja. Durosellen mukaan de Gaullen nationalistisuus hyväksyy taloudellisen integraation kuitenkin vain niin kauan, kun se ei johda eikä toteuta poliittista integraatiota (Duroselle 1966, 5). Vaikuttaakin siltä, että konfederalistit ovat aktiivisesti lisänneet kansainvälistä taloudellista yhteistyötä sen jälkeen, kun heidän pyhimpänsä eli kansallinen suvereenisuutensa talouden osalta ensi kerran murrettiin. Toisaalta konfederalistien suhtautumisessa on rationaalisen käyttäytymisen merkkejä, sillä talouden vallan vastustaminen saattaisi aiheuttaa suurempaa uhkaa kansallisvaltiolle kuin sen kanssa yhteistyössä oleminen. Talouden avautumisen estäminen saattaisi aiheuttaa ongelmia esimerkiksi kansantalouden kasvussa ja sitä kautta eritoten työllisyydessä.

Moravcsikin konfederalistiseen traditioon kuuluvan liberalistisen intergovernmentalismin perusidea liittyy vahvasti talouteen, sillä teoria painottaa integraation poliittisen ulottuvuuden olevan ohjausmekanismi valtioiden välisille taloudellisille riippuvuuksille sekä yhteistyölle yleensä (Moravcsik 1993, 474). Moravcsikin lähtökohtana onkin vahvasti liberalistinen tulkinta taloudesta. Liberalistisen intergovernmentalismin ydin on näkemys, jonka mukaan taloudellisen yhteistyön lisääminen yli kansallisvaltioiden rajojen tiivistää kansainvälisiä suhteita johtaen intensiivisempään poliittiseen yhteistyöhön (mt., 485). Moravcsik on Euroopan sisämarkkinoiden toiminnan kannalla. Mikäli valtio asettaa ulkoisia rajoitteita toisen valtion tuottamille palveluille, tavaroille, tuotantotekijöille tai työvoimalle, on toimilla selvästi negatiivisia vaikutuksia yhteistyöhön. Toisaalta protektionististen piirteiden, kuten tullien, poistaminen valtioiden väliltä voi johtaa luottamuksellisten taloudellisten ja poliittisten suhteiden muodostumiseen. Moravcsik näkeekin, että taloudellisen integraation tarkoituksena on valtioiden talouksien liberalisointi ja harmonisointi (mt., 487–488). Kuitenkin toimivien sisämarkkinoiden luominen talouden vapauttamisen yhteydessä ei Moravcsikille riitä. Hän näkee

sisämarkkinoissa vahvasti protektionistisia piirteitä. Hän toteaa: ”Protectionist policies not only redistribute domestic wealth from consumers to sheltered producers, but also create negative policy externalities for exporters excluded from potential markets” (mt., 489).

Integraatioteorioiden suhtautuminen valtioon

Federalismi

Coudenhove-Kalergi totesi osuvasti 1920-luvun poliittisen ilmapiirin vallitessa, että Euroopan nimellä tunnettu maanosa on kansojen ja valtioiden kaaos, kansainvälisten selkkausten ruutisäiliö sekä tulevien maailmansotien valmistuspaikka (Coudenhove-Kalergi 1930, 20). Hän uskoi kuitenkin, että Euroopan kehitystä voidaan muuttaa. Hän oli vakuuttunut siitä, että Euroopan tulevaisuuden suurimpana uhkana on sen pysyminen jatkossakin ”pirstoutuneena pikkuvaltiojärjestelmänä” kansainvälisen politiikan toimintaympäristössä (mt., 61). Federalistien lähtökohtana onkin näkemys siitä, että ylikansallinen valta ja hallinta tuottavat perusjäsenille suhteellista etua verrattuna perinteiseen kansallisvaltioon. Pyrkimyksenä on siis saavuttaa ylikansallisen järjestelmän avulla sellaisia hyötyjä, joita muuten ei voitaisi saavuttaa. Spinelliin mukaan federalismi etenee poliittisten instituutioiden toiminnan uudelleenrakentamisen kautta, jossa kansallisilta tasoilta siirrettyjen tehtävien, kuten valmistelun, toimeenpanon ja lainsäädännön, uskottavaksi toteuttajaksi tulee ylikansallinen taso (Spinelli 1966, 11). Tässä yhteydessä tulee huomioda, että Spinelli näkee Euroopan yhdistymisen voivan tapahtua vain nopean ja dramaattisen prosessin kautta, eikä ”pikku hiljaa” niin kuin funktionalistit esittävät (katso esimerkiksi Pistone 1994). Myös Monnet oli tehokkaan ja systemaattisen etenemisen kannalla. Hän luonnehti tehtyjä toimia seuraavasti: ”Yhtenäisajatusta oli ryhdyttävä toteuttamaan entistä pragmaattisemmin keinoin ja samalla entistä kunnianhimoisemmin tavoittein; kansalliseen suvereniteettiin oli puuttuttava rohkeammin kuin tähän asti, mutta samalla entistä suppeammalla alueella” (Monnet 1997, 365).

Euroopan yhdistymisen lähtökohtana tulee olla demokraattisten valtioiden vapaaehtoinen päätös liittovaltioon liittymisestä: vain siten

kansallinen taso ja sen asukkaat voivat lopulta myös identifioitua täysin uuteen yhteiskuntajärjestelmään. Keskeisenä kysymyksenä nouseekin esille oman valtiollisen suvereenisuuden menettäminen. Liittovaltion olemassaolon perustana on perustuslaki, joka määrittelee liittovaltion ja perusjäsenien oikeudet ja velvollisuudet. Vaikka poliittinen ja taloudellinen valta siirtyvät liittovaltiolle, se ei merkitse välttämättä oman kansallisen identiteetin tuhoa. Rosamondin mukaan federalistisen järjestelmän toimivuuden ”salaisena reseptinä” on optimaalisen suhteen löytäminen yhtenäisyyden ja moninaisuuden välille (Rosamond 2000, 24). Tällä tarkoitetaan sitä, että toiminnan keskittämisen vastapainona tulee olla perusjäsenien, jäsenvaltioiden, identiteettiin kuuluvien tunnuspiirteiden säilyttäminen jatkossakin. Federalismin pelätään menettävän sen alkuperäisten pyrkimystensä punaisen langan samalla, kun huomiota kohdistetaan kiihtyvällä vauhdilla uusien liittovaltiolisten instituutioiden rakentamiseen Eurooppa-kontekstiin (mt., 30). Perimmäisenä tarkoituksenaahan oli kansallisvaltion ongelmien ratkaiseminen eikä uusien tuottaminen.

Funktionalismi ja neofunktionalismi

Perinteinen realistinen politiikan teoria korostaa sellaista valtioiden välistä kanssakäymistä, jossa keskeisinä toimijoina ovat toisiaan vastaan kilpailevat valtiot. Nyt valtion luonne kuitenkin muuttuu, sillä funktionalismi tavoittelee ylikansallista yhteistyötä ideaalisena päämääräänään maailmanrauha ja yhteinen hyvinvointi. O'Neill tulkitsee funktionalismin olevan luonteeltaan kuin strategia kansallisvaltioiden välisessä tehokkaassa yhteistyössä ja poliittisessa koordinoinnissa (O'Neill 1996, 31). Mitranyn mukaan yhteistyön supranationaalisuus edellyttää valtion toimivallan siirtämistä yhteisille toimielimille, minkä tulee perustua valtioiden vapaaehtoisuuteen. Suvereenisuuden siirtäminen ei voi tapahtua missään valmiissa muotissa, vaan ainoa siihen sovellettava metodi on yhteistoiminta (function) (Mitrany 1966, 30–31). Groom toteaaakin, että ”form should follow function” (Groom 1975, 21).

Vaikka Mitrany perustelee voimakkaasti ylikansalliselle tasolle siirrettävää perinteisen valtion toimivaltaa, puolustaa hän teoriassaan myös valtion suvereenisuutta. Hän näkee, että

suvereenisuus on laillinen status, jota ei voida ottaa pois ilman valtion ja yksilöiden halua luopua sen sisältämisestä poliittisista oikeuksista (Mitrany 1966, 30). Mitrany tiivistää: ”...The functional approach does not offend the sentiment of nationality or the pride of sovereignty” (mt., 205). Funktionalismin päämääränä on kuitenkin luoda eri toimijoista yhteistyötä tekevä verkosto, jota yleensä kutsutaan käsitteellä ”the cobweb”, hämähäkinseitti. Tällaisen verkoston luonne eroaa merkittävästi realistiseen teoriaan pohjautuvasta asetelmasta, jota puolestaan kutsutaan käsitteellä ”the billiard ball”, biljardipallo. Siinä valtiot ovat kuin biljardipalloja, jotka kilpailevat keskenään kansainvälisen politiikan arenalla pyrkien sysäämään kilpailevia valtioita pois pelistä. Verkostossa puolestaan toteutetaan ylikansallisin toimin yhteistä rauhaa ja hyvinvointia.

Neofunktionalismi on valtion aseman suhteen luonteeltaan erilainen kuin funktionalismi. Valtion asemaa käsitellessään se palaa osittain takaisin realismiin, sillä valtio nousee taas merkittäväksi toimijaksi. Groomin mukaan neofunktionalismin päämääränä on luoda uusi valtio useiden valtioiden muodostaman integraation sijasta (Groom 1994, 115). Neofunktionalismi on luonteeltaan lähempänä regionalismia funktionalismin ollessa luonteeltaan supranationaalista, ylikansallista, sillä funktionalismi ei tavoittele uuden valtion muodostamista vaan vain perinteiset kansalliset rajat ylittävää yhteistyötä. Neofunktionalismin teorian luonteeseen kuuluu vahvasti myös pluralismi, jossa nimenomaan valtion merkitys korostuu. Erityisesti valtio, eikä ylikansallinen taso, on erilaisen painostusryhmien esittämien kilpailevien näkemysten areena. Pentlandin mukaan pluralistit pyrkivät säilyttämään tietyn eron kansallisen ja kansainvälisen poliittisen järjestelmän välillä (Pentland 1973, 113). Tämän voidaan todella katsoa korostavan valtion asemaa toimijana. Valtio on toisaalta kansallisen tason päätöksenteossa todellisessa polttopisteessä. Toisaalta valtio osallistuu itse merkittävänä toimijana poliittiseen prosessiin kansainvälisellä tasolla (mt., 123).

Konfederalismi

Kansainvälisen politiikan teoriakentässä usein nähdään idealistien, kuten funktionalistien, ta-

voittelevan systemaattista kansallisen toimivallan vaiheittaista siirtämistä ylikansallisille toimijoille. Nationalistit, joita konfederalistit ovat, ovat puolestaan valmiita pitämään kiinni viimeiseen asti jakamattomasta, itsenäisestä ja suvereenista kansallisvaltiosta. Wallace näkee juuri suvereenin kansallisvaltion ydintoimintana sisäisen järjestyksen ylläpitämisen, kansallisten rajojen säilyttämisen sekä kansallisen puolustuksen järjestämisen ulkoista hyökkääjää vastaan (Wallace 1997, 33). Tämänkaltaisen konfederalismi ja sen keskeiset peruslähtökohdat ovat melko lähellä realistista traditiota, sillä realismihan korostaa valtion keskeistä asemaa kansainvälisessä politiikassa. Poliittikka koetaan valtataisteluna, jossa tavoitellaan ensisijaisesti kansallista turvallisuutta. Eurooppa-kontekstissa konfederalismin myötä valtiokeskeisyys on lieventynyt kansainvälisen yhteistyön korostuessa. McCormickin mukaan realistit näkevät EU:n itsenäisten valtioiden ryhmänä, joka periaatteessa säilyttää suvereenisuutensa. Kuitenkin yleisesti ollaan valmiita luovuttamaan osa toimivallasta yhteiselle elimelle vain, jos siitä on erityistä hyötyä (McCormick 1996, 13). Puchala näkee yhteistyön lisääntyvän, sillä erityisesti intergovernmentalistit tavoittelevat yhä tiiviimpää kansainvälistä yhteistyötä johtuen muun muassa valtioiden pyrkimysten yhdenmukaistumisesta sekä kansallisen tason politiikassa olevista erilaisista ongelmista (Puchala 1999, 319). Näin konfederalismille muodostuu oma erityinen suhtautuminen valtioon, vaikkakin lähtökohdat voidaan nähdä olevan realismissa.

Konfederalismi haluaa pitää kiinni kansallisvaltion käsitteestä ja sen merkityksestä. Wallace toteaa: ”The dominant political concepts remain those of nations and states, of sovereignty and autonomy, in Europe as in the rest of the world – in some ways more in Europe than in the rest of the world, since it was in Europe that these concepts developed and became deeply rooted” (Wallace 1990, 7). Vaikka suvereenisuuden perinteinen luonne on muuttumassa, ei se kuitenkaan häiritse nationalismin korostamista. Kuitenkin Dyson näkee, että kansallisvaltioiden itsenäisyys on jo selvästi muuttunut. Hänen mukaansa integraation myötä valtioiden pyrkimykset ja tavoitteet ovat lähentyneet toisiaan ja samalla on tapahtunut sekä muodollista että epävirallista intressien yhdistämistä. Dyson toteaa

seuraavaa: ” ... European integration reflects an autonomous process of convergence of domestic policy interests and preferences among member governments” (Dyson 1994, 307). Tämä merkitsee omalta osaltaan kansallisen tason intressien asettamisen ja toteuttamisen vallan siirtymistä yhteisille foorumeille, kansainvälisen politiikan areenoille.

Itsenäisyyden säilymisen tukena ja sen aseman lähtökohtana on kuitenkin ajatus muun muassa siitä, että intergovernmentalismi esimerkiksi EU:ssa on valtioille vapaaehtoista. Valtioilla on täydet mahdollisuudet myös luopua yhteistyöstä, mikä ei kuitenkaan poliittisesti olisi kovinkaan rationaalista käyttäytymistä. Wallacen mukaan poliittisen ja taloudellisen integraation merkitys kansallisvaltiolle riippuu arvioitsijan kyvystä havainnoida Euroopan valtioiden luonteen muutosta (Wallace 1997, 25). Muutosvauhti on ollut viime aikoina niin nopeaa, että konfederalismin kannattajat eivät ole ehtineet kunnolla reagoida tapahtumiin. Euroopan integraatiossa on tapahtunut ja on tapahtumassa voimakasta sekä poliittista että taloudellista ja niin horisontaalista kuin vertikaalistaakin integraatiota. Tämän on nähnyt myös Wallace. Hän lausuukin tyylillään realistisesti: ”Interaction between governments, economies and societies within Western Europe have moved well beyond the traditional model of relations among nation-states” (mt., 25).

Taylorin mielestä valtion aseman kannalta olennaisinta Euroopan integraatiossa on integraation laajuuden ja sen tason (siis vaikutuksien kannalta) selvittäminen. Taylor asettaa konfederalismin näkökulmasta integraatiolle selvät ehdot: ”A salient feature of Confederal Europe is that the scope of integration is extensive,..., but the level of integration is low” (Taylor 1975, 343). Konfederalismin kannattajille integraation optimaalisin luonne olisi sellainen, jossa yhteistyötä tehtäisiin keskeisillä osalueilla, mutta yhteistyön luonne ei olisi kovinkaan syvällistä, eivätkä sen vaikutukset näin ollen leviäisi kansallisille tasoille.

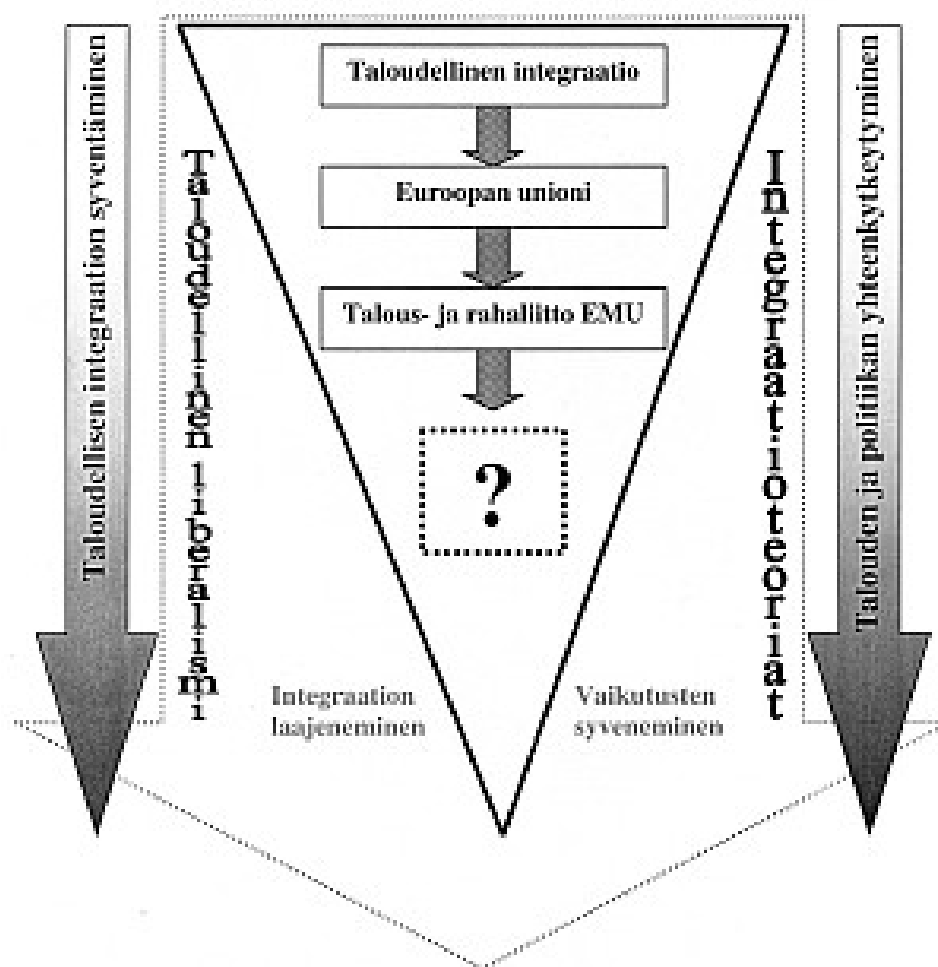
Integraatioteorioiden talousanalyysin poliittisuus

Tämä analyysi on kohdistunut integraatioteorioiden taloudellis-liberalistisiin piirteisiin.

Kuitenkin integraatioteoriat nähdään pohjimiltaan vahvasti poliittisina. Talousanalyysin kaltainen tutkimus on mahdollista myös integraatioteorioiden politologisista eroista. Politologisesta näkökulmasta federalismin, neofunktionalismin, funktionalismin ja konfederalismin välillä on suhteellisia eroavaisuuksia poliittisten piirteiden, kuten yhteistyön toimintamallin, sen tunnusmerkkien ja luonteen, avulla tarkasteltuna. Selvimpänä teorioita luokittelevana tekijänä on myös talousanalyysin puolella esille tullut jako ylikansalliseen yhteistyömuotoon ja valtioiden väliseen yhteistyöhön. Ääripäin ovat federalismi ja konfederalismi. Ylikansallisuuden paremmuuden korostaminen yli kansallisen tason selittää myös sen, että niillä on halukkuutta pyrkiä myös eri politiikkojen, kuten talouden ja politiikan, koordinointiin. Pii-lotavoitteena voidaankin esittää täydellinen

unioni, jossa toiminta tavoittelisi ensisijaisesti kollektiivista hyvinvointia. Tämä saattaisi kuitenkin merkitä konfederalismin korostaman suvereenisuuden ja yksilön aseman lopullista murtumista yhteisen edun nimissä, vaikka taloudellinen liberalismi pyrkiikin vahvistamaan muun muassa yksilön mahdollisuuksia tavoitella hyvinvointiaan. Näin voidaankin esittää *se päämäärä, johon tämänkaltainen integraatioprosessi lopulta johtaa: tulevaisuuden mahdollisesti sisältämän potentiaalisen hyvinvoinnin yhteiseen tavoitteluun.*

Alun perin valtioiden välisestä yhteistyöstä (intergovernmentalismista) alkunsa saanut integraatio on siirtynyt vähitellen kohti supranationaalisuutta ja erilaisten kriteerien avulla rajoitettua yhteistyötä. Nykyisessä talouspainotteisessa integraatiokehityksessä (kuvio 3) korostuu vahvasti taloudellisen liberalismien perus-

Kuvio 3. Taloudellisen liberalismien, integraatioteorioiden sekä yhdentymisprosessin vahva yhteenkiettyminen Euroopan horisontaalisesti ja vertikaalisesti laajenevassa integraatiossa.

teesit sekä kapitalistinen markkinatalousjärjestelmä että vapaakaupan korostaminen. Talousmahdit ovat tosiasiallisesti vauhdittaneet integraatiota, jolloin tavoitteena on yksilön aseman huomioimisen sijaan ollut paremminkin kollektiivisen hyvinvoinnin vahvistaminen. Valtiot ovat joutuneet valitsemaan, ovatko ne mukana taloudellisen lisäarvon tavoittelussa vai eivät. Tämän näkee myös Milward, jonka mukaan: ”European integration becomes the predictable political response to the development of a universal international capitalist economy, ..., and the inevitable fact the proportion of national income earned outside the frontier will grow as a universal pattern of development requires national economies to choose between being open or being poor” (Milward 1997, 11).

Huomioitavaa on, että tällä hetkellä on vireillä sekä Euroopan integraation syventäminen että laajentaminen. Integraatiosta voidaan erottaa kaksi piirrettä: horisontaalisuus ja vertikaalisuus. Horisontaalisuus pitää sisällään integraation ulottamisen myös Itä-Euroopan maihin, joista taloudellisesti kehittyneimmät ovat jo EU-jäsenyydenputkessa. Samaan aikaan kun unionin jäsenyyttä tarjotaan uusille maille, nykyiset jäsenmaat pyrkivät muodostamaan yhä tiiviimmän ydinjoukon, jonka tarkoituksena on viedä integraatiota vertikaalisesti uudelle, syvemmälle tasolle. Toisaalta liian nopean ja harkitsemattoman integraation uhkana on koko kehityksen romahtaminen. Tätä pelkää myös Wallace. Hän toteaa: ”The European Community is more than another international regime; but it is not impossible that it will drift towards an international regime, as recession at home and uncertainty abroad progressively undermine its authority” (Wallace 1982, 68). Hänen ajatuksensa taustalla on, että Eurooppa kansainvälisenä toimijana voi mahdollisesti integraatiota liiallisesti vauhdittamalla lopulta aiheuttaa myös oman asemansa inflaation.

Integraatiokehityksen kohdistuessa ensisijaisesti taloudellisiin ratkaisuihin on ollut erittäin perusteltua tutkia niitä perinteisiä poliittisia teorioita, joiden kohteena on ollut integraation tulkitseminen ja ymmärtäminen. Tämän artikkelin integraatioteorioiden talousanalyysillä on selvitetty näiden teorioiden kykyä tulkita ja ymmärtää Euroopan integraatiota, joka tänä päivänä painottuu taloudellisuuden korostami-

seen. Nykyisen integraation myötä Euroopan unioni yhteistyömuotona on saanut osakseen vahvoja erityispiirteitä, jotka sisällöllisesti kytkeytyvät eri integraatioteorioihin. Kuitenkin taloudellisen integraation etusijaisuus nykyisessä Euroopassa on johtanut siihen, etteivät poliittiselta perustalta kehittyneet politologiset integraatioteoriat ole kyenneet täysin sopeutumaan politiikan jäämiseen toiselle sijalle talouden johdattaessa kehitystä. Näin eivät myöskään niiden talousanalyttiset piirteet täysin vastaa tämän päivän Eurooppaa täydellisesti ymmärtämään pyrkivää teoriaa.

Taloudellisen liberalismien vaatimukset vapaakaupasta sekä politiikan ja talouden koordinoinnista ovat toteutumassa. Tuleva integraatiokehitys kuitenkin paljastaa, miten käy yksilön ja valtion välisen keskinäisen suhteen. Juuri tällaisten voimien ja vastavoimien vuoksi perinteiset integraatioteoriat, federalismi, neofunktionalismi, funktionalismi ja konfederalismi, ovat saaneet rinnalleen teoreettisina suuntauksina institutionalismin, neoinstitutionalismin, neofederalismin, intergovernmentalismin ja konsosiationalismin. Ne pyrkivät olemaan integraatioteorioiden refleksiivinen vastaus refleksiiviselle Euroopan integraatioprosessille. Näin integraatioteorioiden kenttä on laajentumassa rinta rinnan Euroopan horisontaalisen ja vertikaalisen integraation kanssa. Integraatioteorioiden moninaisuus on myös Wallacen mukaan pyrkimys Euroopan integraation moninaisuuden täydellisempään ymmärtämiseen. Wallace tiivistää Euroopan integraatioprosessin ja integraatioteorioiden välisen suhteen erittäin osuvasti:

Thirty years later, the unilinear assumptions of the early proponents and theorists of European integration have long since given way under pulls and pushes of Community bargaining. The unification of Europe has achieved no final form. On the contrary, the structure and shape of Europe has become more indeterminate ... (Wallace 1990, 2).

LÄHTEET

Antola, Esko ja Ossi Tuusvuori. 1983. *Länsi-Euroopan integraatio ja Suomi*. Ulkopoliittisen instituutin julkaisu. Turku: Grafia.

- Chydenius, Anders. 1929. *Antti Chydeniuksen valitut kirjoitukset*. Suomentanut V. Malinen. Porvoo: WSOY.
- Chydenius, Anders. 1968. *Kansallinen voitto* (alkup. Den Nationella Vinsten). Helsinki: Print.
- Coudenhove-Kalergi, Richard N. 1930. *Paneurooppa*. Suomentanut Weikko Pakarinen. Porvoo: WSOY.
- Deutsch, Karl W. 1968. *The Analysis of International Relations*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Deutsch, Karl W. 1969. *Nationalism and Its Alternatives*. New York: Alfred A. Knopf.
- Deutsch, Karl W. 1970. *Politics and Government: How People Decide Their Fate*. Boston: Houghton Mifflin.
- Duroselle, J. B. 1966. General de Gaulle's and Jean Monnet's Europe. *The World Today*. January 1966, 1–13.
- Dyson, Kenneth. 1994. *Elusive Union: The Process of Economic and Monetary Union in Europe*. London: Longman.
- Friedman, Milton. 1962. *Capitalism ja Freedom*. Chicago: University of Chicago.
- Friedman, Milton ja Rose. 1982. *Vapaus valita*. Suomentanut Heikki Lempiäinen ja Jyrki Vesikangas. Keuruu: Otava.
- Groom, A. J. R. 1975. The Functionalist Approach and East/West Cooperation in Europe. *Journal of Common Market Studies* 13:1–2, 21–60.
- Groom, A. J. R. 1994. Neofunctionalism: A Case of Mistaken Identity. Teoksessa Brent F. Nelsen ja Alexander C-G. Stubb (toim.), *The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration*. Boulder: Lynne Rienner.
- Haas, Ernst B. 1958. *The Uniting of Europe. Political, Social and Economical Forces 1950–1957*. London: Stevens ja Sons.
- Haas, Ernst B. 1970. The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing. *International Organization* 24:4, 607–646.
- Haas, Ernst B. 1971. The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing. Teoksessa Leon N. Lindberg ja Stuart A. Scheingold (toim.), *Regional Integration: Theory and Research*. Cambridge: Harvard University Press.
- Haas, Ernst B. 1982. Words Can Hurt You; Or, Who Said What To Whom About Regimes. *International Organization* 36:2, 207–243.
- Haas, Michael. 1974. International Integration. Teoksessa Michael Haas (toim.), *International Systems: A Behavioral Approach*. New York: Chandler Publishing.
- Hallstein, Walter. 1962. *United Europe: Challenge and Opportunity*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hayek, Friedrich A. 1995. *Tie orjuuteen*. Suomentanut Jyrki Iivonen. Tampere: Tammer-Paino.
- Hodges, Michael. 1979. Integration Theory. Teoksessa Trevor Taylor (toim.), *Approaches and Theory in International Relations*. 2nd ed.. London: Longman.
- Keohane, Robert O. ja Joseph S. Nye 1977. *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little, Brown and Company.
- Lijphart, Arend. 1968. *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands*. Berkeley: University of California Press.
- Lindberg, Leon N. ja Stuart A. Scheingold 1970. *Europe's Would-Be Polity. Patterns of Change in the European Community*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- McCormick, John. 1996. *The European Union: Politics and Policies*. Oxford: Westview.
- Milward, Alan S. 1997. The Springs of Integration. Teoksessa Peter Gowan ja Perry Anderson (toim.), *The Question of Europe*. London: Verso.
- Mitrany, David. 1966. *A Working Peace System*. Chicago: Quadrangle Books.
- Monnet, Jean. 1978. *Memoirs*. London: William Collins Sons and Co.
- Monnet, Jean. 1997. *Muistelmat*. Suomentanut Hannes Virrankoski ja Kari Klemelä. Helsinki: Edita.
- Moravcsik, Andrew. 1993. Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach. *Journal of Common Market Studies* 31:4, 473–524.
- O'Neill, Michael. 1996. *The Politics of European Integration: A Reader*. London: Routledge.
- Pentland, Charles. 1973. *International Theory and European Integration*. London: Faber and Faber.
- Pistone, Sergio. 1994. Altiero Spinelli and the Strategy for the United States of Europe. Teoksessa Brent F. Nelsen ja Alexander C-G. Stubb (toim.), *The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration*. Boulder: Lynne Rienner.
- Puchala, Donald J. 1970a. Patterns in West European Integration. *Journal of Common Market Studies* 9:2, 117–142.
- Puchala, Donald J. 1970b. International Transactions and Regional Integration. *International Organization* 24:4, 732–763.
- Puchala, Donald J. 1999. Institutionalism, Intergovernmentalism and European Integration: A Review Article. *Journal of Common Market Studies* 37:2, 317–331.
- Rosamond, Ben. 2000. *Theories of European Integration*. Basingstoke: Macmillan.
- Smith, Adam. 1933. *Kansojen varallisuus. Tutkimus sen olemuksesta ja tekijöistä*. Suomentanut Toivo T. Kaila. Porvoo: WSOY.
- Spinelli, Altiero. 1966. *The Eurocrats: Conflict and Crisis in the European Community*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Taylor, Paul. 1975. The Politics of the European Communities: The Confederal Phase. *World Politics* 27:3, 336–360.
- Taylor, Paul. 1990a. A Conceptual Typology of International Organization. Teoksessa A. J. R. Groom ja Paul Taylor (toim.), *Frameworks for International Co-operation*. London: Pinter.
- Taylor, Paul. 1990b. Supranationalism: The Power and Authority of International Institutions. Teoksessa A. J. R. Groom ja Paul Taylor (toim.), *Frameworks for International Co-operation*. London: Pinter.
- Taylor, Paul. 1990c. Consociationalism and Federalism

- as Approaches to International Integration. Teoksessa A. J. R. Groom ja Paul Taylor (toim.), *Frameworks for International Co-operation*. London: Pinter.
- Tooze, R. I. 1979. Communications Theory. Teoksessa Trevor Taylor (toim.), *Approaches and Theory in International Relations*. 2nd ed. London: Longman.
- Wallace, William. 1982. Europe as a Confederation: The Community and the Nation-State. *Journal Common Market Studies* 21:1–2, 57–68.
- Wallace, William. 1990. Introduction: The Dynamics of European Integration. Teoksessa William Wallace (toim.), *The Dynamics of European Integration*. London: Royal Institute of International Affairs.
- Wallace, William. 1997. Rescue or Retreat? The Nation State in Western Europe, 1945–93. Teoksessa Peter Gowan ja Perry Anderson (toim.), *The Question of Europe*. London: Verso.